

CUMHURİYET TÜRKİYE’SİNDE ARICILIK FAALİYETLERİ (1923-1960)

Nadir YURTOĞLU*

Öz

Bu araştırmada, Cumhuriyetin ilk yıllarından 1960’ya kadar uzanan otuz yedi yıllık dönemde, Türkiye’de arıcılık faaliyetleri ve bu faaliyetlerin ekonomiye olan katkıları ele alınmıştır. Konu, Cumhuriyetin ilk yirmi iki yılında arıcılığın kalkındırılmasına yönelik çabalar (1923-1945); Türkiye’nin çeşitli yörelerinde yapılan arıcılık faaliyetleri ve bu faaliyetlerin başlıca sorunları (1945-1950); 1950-1960 yılları arasında Türkiye’de arıcılık çalışmaları ile sınırlandırılarak üç dönem dâhilinde incelenmiştir. Türkiye’de arıcılık faaliyetleri ve bu faaliyetlerin ekonomiye olan katkıları ele alınırken sayısal veriler üzerinde değerlendirilmeler yapılmıştır. Araştırmanın konusu hakkında literatürde bulunan eksiklikler, Cumhuriyet arşivi belgeleri, resmi yayınlardan; zabıt ceridesi ve tutanak dergisi, istatistik yıllıkları, ayın tarihi ve dönemin süreli yayınları arasında bulunan tarım ve ekonomi dergilerinin makaleleri gibi birincil kaynakların kullanılması yoluyla tamamlanmıştır. Konu incelenirken, dönemin Türkiye’sinde arıcılık alanında yaşanan gelişmeler göz önüne alınarak bu gelişmeler ışığında gerekli değerlendirilmeler yapılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuç şudur: Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren bal ve arı kovanlarından alınan aşar vergisinin kaldırılması ve arıcılık sergilerinin açılmasıyla başlanan arıcılık faaliyetlerine, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin I. Ziraat Kongresi’ni toplayarak arıcılığın sorunlarını gündeme taşıması ve yurt dışında arıcılık kurslarının düzenlenmesi ile devam edilmiştir. Akabinde, Tarım Bakanlığının arıcılığa ayrılan ödeneğinin artırılması ve arıcılık birliği ve kooperatiflerinin teşkil edilmesiyle modern arıcılığın geliştirilmesi yolunda önemli adımlar atılarak teknik kovan sayısı, bal ve balmumu üretimi miktarında yükselişler kaydedilmiş ve bu sayede ülke ekonomisine önemli katkılar sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arı, Bal, Balmumu, Kovan, Tarım.

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü.

Beekeeping Activities In Turkey In The Republic Period (1923-1960)

Abstract

This study deals with the beekeeping activities in Turkey in the 37-year period from the first years of the Republic to 1960 and their contributions to the economy. The subject is limited to and discussed under the titles of efforts for the development of beekeeping in the first 22 years of the Republic (1923-1945); the beekeeping activities in various regions of Turkey and the main problems of such activities (1945-1950); and the beekeeping activities in Turkey from 1950 to 1960. Evaluations have been made based on numeric data in discussing the beekeeping activities in Turkey and their contributions to the economy. The gap in the literature about the research subject has been filled through use of primary sources such as Republic archive documents, official publications, journals of official reports, proceedings of memorandum, statistical data, *Ayın Tarihi* journal (government's dating publication), and articles from agriculture and economy magazines of the period. The relevant evaluations have been made considering the developments in the field of beekeeping in Turkey at that time. It has been found out that tithe imposed on honey and beehives as of the first of the Republic was abolished and beekeeping exhibitions were opened; the National Economy and Savings Society gathered the First Congress on Agriculture in which they brought up the problems of beeping to the agenda; and beekeeping courses were held abroad. Then important steps were taken for the development of modern beekeeping with the increase of the amount of fund allocated for beekeeping in the Ministry of Agriculture, foundation of beekeeping union and cooperatives, and rise in the number of technical beehives and the amount of honey and beeswax. By this means, significant contributions were made to the national economy.

Key Words: Bee, Honey, Beeswax, Beehive, Agriculture.

Giriş

Tarihin en eski devirlerinde insanların, arılar ve bunların mucizevi mahsulleri olan bala karşı ilgi göstermeye başladığı, İspanya'da yapılan arkeolojik kazılar ve incelemeler esnasında ortaya çıkan on beş bin yıl öncesine ait bir mağaranın duvarlarına çizilmiş petekten sızan bal resminden anlaşılmıştır. Eski Mısır mezarlarının birinin içerisinde, kurumuş olduğu halde saflığından bir şey kaybetmeyen yaklaşık 3.200 yıllık bir döneme ait koyu renkte bir miktar bal bulunmuştur. Nitekim aynı dönemde Mısırlılarda balın temizlik ve saflığın sembolü haline geldiği bilinir.¹

¹Kemalettin Şenocak, "Tarih Boyunca Bal", *Arı Maya* Cilt: 2, Sayı: 16, Yıl: Ağustos 1954, s. 13.

İtalya'da çok eski bir mabedin salonunda 2.600 yıl öncesine ait, vazolar içerisine konulmuş ve koyu bir hamur haline dönüşmüş olan bal, evsafını muhafaza ederek günümüze kadar gelmiştir. MÖ 400 yıl önce yaşamış Hipokrat, tıpta balı ilaç olarak kullanmasının yanı sıra bilhassa akciğer ve kalpten kaynaklanan hastalık ve nefes darlıklarında hastalarına bu mucizevi besini tavsiye etmiştir.²

Arıcılık, Anadolu'da da tarihin eski çağlarından bu yana faaliyet bulan bir uğraş alanı olarak karşımıza çıkmıştır. Asya kıtasının arıcılığı hakkında elde edilen vesikaların Orta Anadolu'da MÖ 1.300 yıllarında Hititler dönemine ait bir kanunda maddeler halinde sıralanması çok manidardır.³ Boğazköy kazılarında elde edilen bu yazıtlarda rastlanan 202 maddelik yasalarda zamanın arıcılık, balcılık ve bal fiyatlarına dair hükümler yer almıştır.⁴

Arıcılık ve balcılığın ortaya çıkışının ilginç bir hikâyesi mevcuttur. Eski dönemlerde ağaç veya kaya oyuklarına sığınan arı topluluklarının ihtiyaçları için peteklerin içine bal yaptıklarını gören insanlar, bu hayvanları yakınlarına getirip besleme ve üretme imkânı aramıştır. Tabii kovanlarda üremek suretiyle arı oğullarının meydana geldiğini gören insanlar, bunlardan yararlanmak için oğulları kendi yaptıkları ağaç gövdelerine veya örme sepetlere naklederek yetiştirmeye başlamıştır. Gün geçtikçe fazla bal alma çabası içerisine giren kimselerin, gerek petekleri yapmak için bol zaman ve balmumuna ihtiyaç duymaları, gerekse ilkel kovanların bal arıları için uygun olmadığını tespit etmeleri, çerçeveli teknik kovanların icat edilmesine yol açmıştır.⁵

Arıcılıkta birçok önemli buluşları gerçekleştirmesi nedeniyle Silezyada'ki (Almanya'nın doğusunda Prusya'nın bir ili) Polonyalı bir aileden gelen Doktor Johann Dzierzon'u (16 Ocak 1811-26 Ekim 1906) tabiatın büyük bilginleri arasına katmıştır. Zamanına kadar bir sır olarak kalan arıların üremesi olayını keşfeden Dzierzon'un aynı zamanda ilk başarılı hareketli çerçeve arı kovanını tasarlayan öncü bir arıcı olması, onun modern arıcılığın babası olarak tanınmasını sağlamıştır.⁶ Avrupa'da Johann

²Şenocak, **a.g.m.**, s. 13.

³Tevfik Karabağ, "Arıcılığımız Ne Durumdadır", **Çiftçi**, Cilt: 3, Sayı: 25, Yıl: 3, Ekim 1947, s. 12.

⁴**Türk Ekonomisi**, Sayı: 27, Yıl: 3, Eylül 1945, s. 75.

⁵Sebahattin Erda "Arıcılık", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Sayı: 176, Yıl: 8, 19 Nisan 1947, s. 12.

⁶Kemal Şağban, "Büyük Arıcıları Tanıyalım-III, Dr Johann Dzierzon", **Arı**, Sayı: 6, Cilt: 3, Yıl: Haziran 1947, s. 81-86.

Dzierson'un yanı sıra ABD'de Langstroth, çerçevesi kovan ve arıların bilinmeyen yaşamları üzerinde çalışmalar yapmıştır.⁷ 1857'de temel petek kalıplarının yapılması, 1865'de bal süzme makinesinin icadı, 1882'de larva transfer yöntemiyle anaarı yetiştirme tekniğinin keşfi ve 1926 yılında ana arılarda yapay döllemenin bulunuşu, arıcılıkta gerçekleştirilen önemli gelişmeler arasında yerini almıştır.⁸

Eski Türk devletlerinde ve Osmanlılarda bal önemle tüketilen bir besin maddesi olarak kabul edilmiştir. Isparta'da Kutlubey Camiinin Vakfiyesinde *Balın kıyyesi [okkası] bir akçeye dahi çıksa, camiimde mevlit, bal şerbeti ile okutturulacak*" ifadeleri yer almıştır. Büyük imaretler ve küçük aşevleri kurmuş olan servet sahibi insanlar, misafirlere bal helvası ile bal şerbeti ikram edilmesini istemelerinin yanı sıra cami ve medreselerin imamı ile müezzinlerine her ay 3-5 okka bal verilmesini talep etmeleri, vakfiyelerinde kayıt altına alınmıştır.⁹ Ancak Avrupa'da pancardan şeker üretilerek bu alanda sanayinin gelişmesi tatlı ihtiyacının ucuz yolla karşılanmasını sağlarken, dünyanın her yerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de arı kovanları sayısı ile bal ve balmumu hasılatında azalmalara neden olmuştur.¹⁰

1. Cumhuriyetin İlk Yirmi İki Yılında Arıcılığın Kalkındırılmasına Yönelik Çabalar (1923-1945)

Osmanlı Devletinde arıcılıkta ve bal üretiminde yaşanan durgunluk 1923 yılına kadar sürmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye'de arıcılığı canlandırmak ve teşvik etmek için yapılan önemli çalışmalar biri Osmanlı Devleti zamanında bal ve kovanlardan alınan aşar vergisinin kaldırılması olmuştur. Ayrıca 1926 yılında İktisat Bakanlığına bağlı Ziraat Umum Müdürlüğü tarafından Halk Fırkası bahçesinde ilk arıcılık sergisi açılmıştır. 1927 yılında da şehir merkezine uzak mesafede bulunan Ziraat Mektebinde ikinci arıcılık sergisi açılmıştır. 1930 yılına doğru Ankara Teknik Tarım Okulu ve Gazi Çiftliği'ndeki arıcılık faaliyetlerinin ilk kez ciddi olarak ele alındığını, Atatürk'ün çiftlikte çiçeklere bal özü veren bitkilerin yetiştirilmesi istemesinden anlaşılmaktadır.¹¹

⁷Tarım Bakanlığı Dergisi, Sayı: 2, Yıl: 1, Kasım 1947, s. 28.

⁸Perihan Sarıöz, *Arı Biziz, Bal Bizdedir. Düünden Bugüne Türkiye'de Arıcılık*, Stil Matbaacılık, İstanbul, 2006, s. 26.

⁹Türk Ekonomisi, Sayı: 27, Yıl: 3, Eylül 1945, s. 75-76.

¹⁰Tarım Bakanlığı Dergisi, Sayı: 2, Yıl: 1, Kasım 1947, s. 28.

¹¹Sarıöz, *a.g.e.*, s. 52-54.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 1930 yılında ülkenin sanayileşmesi çerçevesinde bir program hazırlamak için I. Sanayi Kongresi'ni toplamasının hemen ardından bu Kongrenin bir tamamlayıcı olarak 5- 14 Ocak 1931 tarihleri arasında ülkenin tarımsal sorunlarını ortaya koymak ve bu sorunlara çözüm yolları önermek amacıyla I. Türkiye Ziraat Kongresi'ni düzenlemiştir.¹² Kongrede bütün ziraat dallarında olduğu gibi arıcılığın geliştirilmesi için bu alanda yetişmiş uzmanlardan Doktor Fuat Ali Örsan, Celal Davut Arıbal, Avukat Kemal Şağban ve İsmail Hakkı Arıcı tarafından birer rapor verilmiştir. Doktor Fuat Ali Örsana göre, öncelikle Anadolu'da arıcılığa en uygun yerler saptanmalı ve oralarda arıcılık istasyonları kurulmalıydı. İsmail Hakkı Arıcı, düzenlenecek arıcılık kursları ile öğretmenler yetiştirilmesini ve bu öğretmenlerin bilgilerini köylülere aktarmasını öneriyordu. Avukat Kemal Şağban şeker ithaliyle milyonlarca liranın dış ülkelere gittiğini söylüyor, şeker yerine bal kullanılmasını sağlamak için bal üretiminin artırmanın zaruretiyle dile getiriyordu. Celal Davut Arıbal ise raporunda arıcılığın kovan başına öğrenilmesi lüzumuna dikkat çekiyordu. Gerçekleştirilen bu kongre ile arıcılığın kalkındırılması yolunda önemli bir adım atılmıştır.¹³

Türkiye'de bir yandan arıcılık sorunları ülke içerisinde tertip edilen kongrelerle giderilmeye çalışılırken, öbür yandan uluslararası alanda gerçekleştirilen eğitim etkinliklerine öğrenci gönderilerek bu meslek hakkında bilgi ve becerilerin artırılmasına çalışılmıştır. Trakya Genel Müfettişi Kazım Dirik, Atatürk'ten aldığı talimatla ziraat ve öğretmen okulları mezunlarından müteşekkil iki grubu Avrupa'da arıcılık konusunda yaşanan gelişmeleri yakından takip etmek ve açılan kursa katılmak amacıyla Macaristan'ın Gödöllő Tarım Okulu'na göndermiştir. İlk kafiye 6 kişilik bir heyet iştirak ederken, aynı çiftlikte 29 Haziran 1938 tarihinde yapılan ikinci etkinliğe yedi kişilik bir stajyer heyet katılmıştır.¹⁴

¹²Açıksöz, 17 Kânûn-ı Sâni 1931, Sayı No: 2634; İlhan Tekeli; Selim İlkin, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, ODTÜ Yayınları, Ankara, 1977, s. 190-191.

¹³Sarıöz, **a.g.e.**, s. 56-57; Bu raporların içeriği ilgili bilgi almak için Bk. Ziraat Vekâleti, **Memleket Tavukçuluğunu İnkişaf Ettirmek Çareleri** Ankara, 1938, s. 6-9.

¹⁴Bu iki kursa katılan stajyer heyetinde yer alan toplam 13 kişinin isimleri ve sahip oldukları meslekleri ile bunların toplu halde çektiydikleri resimleri için Bk. **BCA**, Fon No: 30 10 0 0-Tutu No: 200-Dosya No: 363-Sıra No: 14.

CHP Hükümetleri arıcılık alanında uluslararası düzeyde gerçekleştirilen eğitim etkinliklerinden faydalanmaya çalışırken, Türkiye arıcılığı hakkında da incelemeler yaptırmıştır. Türkiye arıcılığı hakkında gerçekleştirilen ilk ciddi inceleme Ankara Ziraat Mücadele Enstitüsünün Entomoloji bölümünün kurucusu olan Alman araştırmacı Prof. Dr. Frederick Simon Bodenheimer tarafından 1941 yılında yapılmıştır. Çalışmada kapsamlı anket faaliyeti ve bilimsel doküman toplama amacına dayanan bir dizi araştırma gezisi yapılarak, arıcılığın teknik, ekonomik ve ticari yönleri hakkında çok önemli verilere ulaşılmıştır. Böylece modern arıcılığın geliştirilmesi yönünde Türkiye’de çok önemli bir adım atılmıştır. Çalışmalar sonucu elde edilen bilgiler 1942 yılında Enstitü tarafından bir kitap halinde Türkçe-İngilizce olarak yayınlanmıştır.¹⁵

CHP Hükümetleri uluslararası düzeyde gerçekleştirilen eğitim etkinliklerinden faydalanmaya çaba sarf ederken Tarım Bakanlığı bütçesinden arıcılığa ayrılan ödeneği de artırmaya özen göstermiştir. Tarım Bakanlığı, bütçesi içerisinde tavukçuluk ile arıcılık hizmetleri birlikte değerlendirildiğinden, 1944 yılı Tarım Bakanlığı bütçesinden tavukçuluk ve arıcılığı 40 bin liralık ödenek tahsis edilmiştir.¹⁶ 1945 yılı için bu ödenek 29 bin lirada kalırken, 1946 yılında tekrar 40 bin liraya çıkarılmıştır.¹⁷ 1947 yılında tavukçuluk ve arıcılığa Tarım Bakanlığı bütçesinden ayrılan pay 38 bin liraya indirilirken, 1948 yılında bu rakam 48 bin liraya yükseltilmiştir.¹⁸ Böylece 1944 yılından 1948 yılına kadar olan dört yıllık süreçte Bakanlığın tavukçuluk ve arıcılık hizmetlerine ayırdığı tahsisatta % 20 oranında bir artış sağlanmıştır.

Gerek arıcılığa bütçeden ayrılan ödeneğin artırılması gerekse Türk ballarının çeşitli iklim ve bitki formasyonunun avantajına sahip olarak üretilmesi onu kalite ve koku bakımından dünya balları arasında müstesna bir

¹⁵Sarıöz, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁶TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1945 Yılı Yedi Aylık Gider Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: 2, Cilt: 17, 21.05.1945, s. 290, 299.

¹⁷TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1946 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: 3, Cilt: 20, 17.12.1945, s. 262; TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1947 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 1, Cilt: 3, 18.12.1946, s. 265.

¹⁸TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1948 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 8, 26.12.1947, s. 290; TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1949 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 16, 21.02.1949, s. 312/5.

yere koymuştur.¹⁹ Kimyevi tertipleri ve kokuları itibariyle Türkiye'nin en nefis balları sırayla Ankara, Çankırı, Malatya, Edremit, Milas, Antalya, Afyon, Niğde, Kastamonu, Sivas ve Diyarbakır yörelerinde yetiştirilirken, bu ballar çiçek ve çam balı olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

1.Çiçek balı, arıların nektar vasıtasıyla ürettiği bal olup Ankara'nın dağ bölgelerinden elde edilen ballarla Malkara ve Saruhan balları bu gruba dâhil edilebilir.

2.Çam balı, başta çam ağacı olmak üzere birçok ağaç türünden sızan tatlı sıvının arıların emmesiyle oluşmuştur. Kırkağaç, Marmaris, Ödemiş ve Edremit balları meşhur çam balları olarak tanınırken bu ballar genellikle koyu renkli ve reçineyi andıran bir kokuda bulunması ve dekistrin (nişasta hamızı) maddesini ihtiva etmesi nedeniyle güç sertleşen ballar olarak bilinir. Bilhassa Marmaris'in çam balı, trebentin kokusunu taşıırken az tatlı olmasına rağmen sakkaroz maddesince çok zengindir.²⁰

Türkiye'nin belirli bölgelerinde çam balı üretilirken, başta Çankırı'nın Bozkuş Köyü olmak üzere Anadolu'nun birçok yöresinde arıcılık, babadan kalma bilgilerle kader ve talih işi olarak değerlendirilmiştir.²¹

Türkiye'de arıcılık işleri ile uğraşan kişiler üç kısma ayrılır. Bunlardan ilki, çiftçiler olup diğer ziraat faaliyetlerinin yanı sıra artan zamanlarını arıcılıkla geçiren insanlardır. İkincisi, geçimlerini sadece arıcılıkla kazanmaya çalışan arıcılar olup zamanlarının tamamını arıcılık işlerine ayırıp ilmi araştırmalar yapma ve mesleklerinden fazla verim alma yollarını ararlar ki bu tür arıcılığa ticaret arıcılığı da denir. Üçüncüsü, amatör arıcılar olup günlük işlerinden kalan anlarda arıcılığın inceliklerini öğrenme çabasına girerek veriminden yararlanmağa çalışan kişilerdir.²²

2. Türkiye'nin Çeşitli Yörelerinde Yapılan Arıcılık Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Başlıca Sorunları (1945-1960)

Anadolu'da arıcılıkla uğraşan insanların yaşadıkları sorunların başında mevsimlerin kurak gitmesi sebebiyle arıların yeterli düzeyde bal

¹⁹Tevfik Karabağ, "Arıcılığımız Ne Durumdadır", **Çiftçi**, Cilt: 3, Sayı: 25, Yıl: 3, Ekim 1947, s. 12.

²⁰**Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Sayı: 42, Yıl: 22, 16 Haziran 1945, s. 350; **Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 2, Yıl: 1, Kasım 1947, s. 28.

²¹İlyas Pınarbaşı, "Çankırı Bozkuş Köyü Havalisi Arıcılığı", **Arı**, Sayı: 1-2, Cilt: 3, Yıl: Ocak-Şubat 1947, s. 29.

²²Sebahattin Erda, "Arıcılık", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Sayı: 176, Yıl: 8, 19 Nisan 1947, s. 28.

üretmemeleridir. 1945 yılının yaz mevsiminin kurak gitmesi, Türkiye’de arıcılık mesleğine sahip insanları sıkıntıya sokan bir gelişme olmuştur. Bu gelişme bir yandan arıların bal ve çiçek özünden yoksun kalarak zayıf düşmesine yol açarken, diğer yandan eşekarısı, arı canavarı, sarıca arı, karınca ve petek güvesi gibi zararlıların arılara saldırarak hayatlarını tehlikeye sokmasına neden olmuştur.²³ Bu yüzden bal arılarının ölümüne yol açan eşekarılarıyla mücadelede çeşitli ilaçların başarıyla uygulandığı görülmüştür.²⁴ Ayrıca Hopa’dan İstanbul’a kadar Karadeniz Bölgesi’nin bazı yerlerinde ilkbaharın belirli bir döneminde çiçek açarak büyüyen *rhododendron* bitkisinin çiçeklerinden elde edilen balın zehirli olması bu bölgede bal üretiminin gelişmesini olumsuz etkilemiştir.²⁵

1945 yılında meydana gelen kuraklığın yol açtığı arı damızlığı ve bal üretim yetersizliği nedeniyle geçimini arıcılıkta temin eden birçok kişi zarar ederek yardıma muhtaç hale gelirken, bunların mesleklerini sürdürebilmeleri ve korunmalarının sağlanması için arıcılar derneğinin kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur.²⁶ Aynı kuraklığın 1946 yılının yaz aylarında Trakya Bölgesinde gerçekleşmesi kovanın yiyeceğini hazırlamak için sürekli koşuşturan işçi arıların aşırı efor sarf etmesine ve kovanlarına dönemeyerek telef olmalarına neden olmuştur.²⁷ 1947 yılının ilkbahar ve yaz aylarının Ankara ve çevresinde de kurak gitmesi, arı ailelerinin yaşamlarını sürdürecektir ihtiyaçlarından fazla bal toplayamamalarına ve oğul verememelerine yol açmıştır. Bu durum, Tavukçuluk Enstitüsü ve marangozlardan çerçeve kovan satın alıp arıcılığa şevkle başlayan kişilerin heveslerini kırarak 1948 yılına umut bağlamalarına sebep teşkil etmiştir.²⁸

Arıcıların kuraklıktan etkilendiği esnada Kars yöresinde yapılan arıcılığın ekonomik alanda önemli bir yer edindiği görülmüştür. Merkez ilçesinin her köyünde sayıları 5 ile 40 arasında bulunan ailelerin düzenli biçimde arıcılıkla uğraştığı tespit edilmiştir. 10 ile 200 kovan arasında değişen

²³Şükrü Eren, “Arıcılarımızla Bir Görüşme”, **Arı**, Sayı: 1-2, Cilt: 3, Yıl: Ocak-Şubat 1947, s. 15; Nihat Eğriboz, “Arı Hastalıkları-7”, **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 1-2, Yıl: Ocak-Şubat 1947, s. 20-24.

²⁴“Eşek Arılarına Karşı”, **Arı**, , Cilt: 3, Sayı: 1,2 Yıl: Ocak-Şubat 1947, s. 13-14.

²⁵**Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 2, Yıl: 1, Kasım 1947, s. 28.

²⁶Şakir Güngördü, “Kendi Kendimize Tenkit”, **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 1-2, Yıl: Ocak-Şubat 1947, s. 18; Fahri Çöplü, “1946 Yılında Çorum Arıcılığı: Bir Kovandan 120 Kilogram Bal”, **Arı**, Sayı: 5, Cilt: 3, Yıl: Mayıs 1947, s. 69.

²⁷Şakir Güngördü, “1947 Bal Mevsimine Girerken”, **Arı**, Sayı: 5, Cilt: 3, Yıl: Mayıs 1947, s. 65.

²⁸İ. Hakkı Arıcı, “Ankara’da Arıcılık (1946-1947)”, **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 12, Yıl: Aralık 1947, s. 184.

ve toplamda 2 bine ulaşan fenni kovan sayısıyla yapılan arıcılıkta 20 bin ile 40 bin kilogram arasında berrak, kokulu piyasada tercih edilen Kars balı üretilmiştir. Kars yöresi içerisinde yer alan Ardahan, Kağızman ve Sarıkamış balları da piyasada rağbet bulan ballar arasında yerini korumuştur.²⁹

Kars ilinin gelişmiş arıcılığına rağmen, Çanakkale Bayramıç'te 2 bin civarında kütük kovandan ilkel usullerle bal elde edilmeye çalışılmıştır. Trakya arıcılığının kurucusu olan General Kâzım Dirik, bölgeye 100 adet teknik kovan göndererek arıcılığın geliştirilmesi yolunda önemli bir adım atmışsa da, *bu kutunun içinde arı durmaz* kanaatinin insanların zihinlerini bulandırması köylerde kovanların her birinin bir tarafa atılmasına neden olmuştur.³⁰ Buna rağmen, Tekirdağ ili içerisindeki incelemelerde Kazım Dirik'in teşviki sayesinde bölgenin fenni kovan ile arıcılık yapan bir merkez durumuna geldiği, 100-200 kovanla arıcılık faaliyetini yürüten birçok müteşebbisin ortaya çıkmasından anlaşılmıştır. Kazım Dirik gibi, Edirne Arıcılık ve Böcekçilik İstasyonu, arıcılığı teşvik etmiş, renkli afişler bastırarak Trakya'nın hemen her ilçesine göndermiştir. İyi bir görsellikte ve temiz bir baskı ile hazırlanan bu afişler görenlerde memnuniyet uyandırmıştır. Ayrıca çıkarılan Arı Dergisi de yaptığı yayın çalışmalarıyla arıcılığın geliştirilmesine yönelik katkılarda bulunmuştur.³¹

Arıcılığın geliştirilmesi yolunda yapılan çalışmalar sürdürülürken, Edremit'te çıkan yangın yüzünden çevre arıcılığının zarara uğradığı bilinmektedir. Bu durum Tarım Bakanlığı ile Ziraat Bankası arasında yapılan mutabakatla fenni arı kovanlarının Bakanlığın orman işletmelerinde üçte bir oranında bir fiyatla imal edilmesi kararının alınmasında etkili olmuştur.³²

Eskiden beri İstanbul piyasasında tercih edilen ballar arasında yer alan Edremit balı, yuvarlak kutular içerisinde ve petek halinde satılması ile şöhret bulmuştur. 1931 yılında toplanan I. Ziraat Kongresine iştirak eden arıcılar, Edremit balcılığından bahsederek bu yöreyi Malatya ile birlikte Türkiye'nin

²⁹Nuri Alpay, "Karsta Hayvancılık ve Peynircilik ve Arıcılık", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Sayı: 171, Yıl: 8, 4 Şubat 1947, s. 12; Karacabey Harasında arıcılığın nasıl yapıldığı ile ilgili bilgi almak için Bk. Demir, İyriboz, "Karacabey Harasında Arıcılık", **Arı**, Cilt: 3, Yıl: Temmuz 1947, s. 106-107.

³⁰Lütfullah Gürkan, "Bayramıç Arıcılığı", **Arı**, Cilt: 3, Yıl: Mart 1947, s. 33.

³¹**Arı**, Cilt: 3, Sayı: 10, Yıl: Ekim 1947, s. 157; Vedat Pınar, "Şeker Sıkıntısı Münasebetiyle Arıcılığı Kalkındırmalıyız", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 9, Sayı: 206, Yıl: 9, 20 Ağustos 1948, s. 11; Muhlis Ete, "Edirne Unutulmuş Şehir", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 75, Yıl: 7, Eylül 1949, s. 195.

³²Vedat Pınar, "İpekböcekçiliği ve Arıcılık", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Sayı: 176, Yıl: 8, 19 Nisan 1947, s. 9.

merkezi arıcılık çevrelerinden biri olarak değerlendirmiştir. 1947 yılında Edremit'in çevresinde tükettiği bal dışında piyasaya yılda 100 bin kilogram civarında bal sürdüğü tahmin edilmektedir.³³

Edremit gibi Erzincan İline bağlı Tercan İlçesi de arıcılığa uygun bir yerleşim merkezi olmuştur. 1944 yılı istatistiklerine göre arıcılıkla uğraşan aile sayısı 2.520, yıllık bal üretimi miktarı 12.500, balmumu miktarı ise 1.500 kilogramdır. Bu miktar diğer ilçelerin hasılatından fazladır.³⁴

Türkiye'de Tercan'dan başka arıcılığa uygun birçok yöre mevcuttur. Bu yörelerden biri de bal florası bakımından zengin olan Muğla'nın Dalaman Çiftliği'dir. Bu yörenin iklim özelliğinden ötürü dağ yamaçlarının beyaz çiçeklerle donanması, püren denilen bitkilerin geniş alanları kaplaması, güneşli güzel havalarda nektar ve polen toplayan arıların dikkatini çekmiştir.³⁵

Arıların günlük yaşamlarında binlerce çiçeğin birinden diğerine konmak sureti ile bir nevi aşılama görevini yerine getirmesi, tarımın gelişmesine yardımcı olmuştur. Bal arıları, nektar ve polen elde etmek için çiçeklere uğradığında onların döllenmesini ve ürünün oluşmasını sağladıklarından ekolojik sistemin önemli bir parçası haline gelmişlerdir. Yapılan araştırmalarda arıcılığın bitkisel üretime katkısının bal, balmumu, polen gibi ürünlerden elde edilen gelirlerin toplamından 143 kat fazla olduğu belirtilmiştir.³⁶

Arının zengin vitamine sahip balı, tıpta aranan prepolisi ve zehiri, sanayide kullanılan mumu ile ilgilenen bir tarım şubesi olan arıcılık, diğer tarım kollarına nazaran daha az masraf ve emek ile icra edilen bir uğraş alanıdır. Bu dönemde iç piyasada daima alıcı bulan bal ve balmumunun daha iyi ihraç imkânları hazırlandığı takdirde ülke için büyük bir gelir kaynağı olacağı düşünülmüştür.³⁷ Yılda 500 bin kg olarak üretilen ve bir kısmı ihraç

³³Vedat Pınar, "Edremit Arıcılığı", **Arı**, Sayı: 4, Cilt: 3, Yıl: Nisan 1947, s. 55.

³⁴İsmail Hakkı Arıcı, "Tercan Arıcılığı", **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 8, Yıl: Ağustos 1947, s. 113.

³⁵"Dalaman Çiftliği Arıcılığı", **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 9, Yıl: Eylül 1947, s. 129.

³⁶Tarık Rona, "Arıcılığımızın Bugünkü Durumu ve Geliştirme İmkânları" **Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 5, Yıl: 2, Şubat 1948, s. 17; Vedat Pınar, "Arıcılığımız Hakkında Bir Teklif", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 9, Sayı: 209, Yıl: 9, 11 Ekim 1948, s. 7; Denizli.tarim.gov.tr/Belgeler/Download/Lifletler/HS_Arı%20ve%20Tozlaşma.pdf, Erişim Tarihi: 30.03.2017.

³⁷Sebahattin Erda, "Arıcılık", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Sayı: 176, Yıl: 8, 19 Nisan 1947, s. 12; **Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 2, Yıl: 1, Kasım 1947, s. 28; Tarık Rona, "Arıcılığımızın Bugünkü Durumu ve Geliştirme İmkânları" **Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 5, Yıl: 2, Şubat 1948, s. 17.

edilen balmumunun 1950 yılının şubat ayı itibariyle kilogram fiyatı 370 kuruş civarındadır.³⁸

1943 yılında Türkiye'de kullanılan 1 milyon 092 bin 171 adet toplam kovan sayının 1 milyon 063 bin 117'si eski tip kovan, 29 bin 054' ü ise yeni teknik kovan iken, aynı yıl içerisinde bu kovanlardan 4 milyon 172 bin 843 kilogram olarak bal üretilmiştir. Böylece kovan başına dört kilograma yakın bal elde edilmiştir ki bu miktar getirisi itibariyle çok düşüktür.³⁹ Üretilen bu balın takriben 9 bin kilogramı ihraç edilmiş, ülkede toplam bal rekoltesinin yıllık değeri 5 ile 6 milyon lirayı bulmuştur. Yıllık bal ve bal mumu geliri ise 10-15 milyon lira arasında değişmiştir. Buna bal arılarının nektar ve polen toplamak için çiçekleri ziyaret ettiklerinde onları döllemesi ve ürünün oluşmasını sağlamada katkısı eklendiğinde arıcılığın Türk ekonomisinde öneminin ne denli büyük olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.⁴⁰

1946 yılına gelindiğinde ise ülkede 1 milyon 40 bin eski sepet ve kovana karşılık 50 bin teknik kovanın bulunduğu görülür. Bu dönemde teknik kovanların bir milyona çıkarılması durumunda yılda ortalama 40 ile 50 milyon kg arasında bal üretilebileceği düşünülmüş, en düşük fiyat olan bir liradan yapılacak bal ihracatıyla ülkeye 40-50 milyon lira gelir sağlanabileceği hesaplanmıştır.⁴¹

Türkiye'de bal üretiminin artırılmasında önemli bir işlevi bulunan kovanların ülkenin farklı bölgelerinde farklı tipte kullanıldığı görülür. Trakya ve Anadolu'nun çeşitli yörelerinde yaşayan Rumeli göçmenlerinin bulunduğu sahalarda *konik tipte sepet*, Bursa ve çevresinde *duvar içlerine bırakılan kovuk*, Orta Anadolu'da *silindir tipte sepet*, ormanlık alanlarda *oyuk kütük* ve *uzun sandık tipinde tahtadan* yararlanılmıştır. Çerçevesi kovanlar ise daha çok şehir ve kasaba halkı tarafından tercih edildiğinden zamanla sayıları artmaya başlamıştır. Bu kovan türlerinden en fazla kullanılanı *Dadan* ve *Langstroth*

³⁸M. Faik Üstar, "Havalar Bozmazsa Mahsul İyi ve Bol Olacak", *İktisadi Yürüyüş*, Cilt: 11, Sayı: 243, Yıl: 11, 25 Şubat 1950, s. 14; Vedat Pınar, "Şeker Fiyatının Yükselmesi Münasebetiyle Arıcılığımız", *İktisadi Yürüyüş*, Cilt: 9, Sayı: 208, Yıl: 9, 28 Eylül 1948, s. 15.

³⁹Tevfik Karabağ, "Arıcılığımız Ne Durumdadır?", *Çiftçi*, Cilt: 3, Sayı: 25, Yıl: 3, Ekim 1947, s. 12; Vedat Pınar, "Şeker Fiyatının Yükselmesi Münasebetiyle Arıcılığımız", *İktisadi Yürüyüş*, Cilt: 9, Sayı: 208, Yıl: 9, 28 Eylül 1948, s. 15.

⁴⁰Tarik Rona, "Arıcılığımızın Bugünkü Durumu ve Geliştirme İmkânları" *Tarım Bakanlığı Dergisi*, Sayı: 5, Yıl: 2, Şubat 1948, s. 17; Nihat İyriboz, "Bal Pazarımızdaki Düzensizlik", *Arı*, Sayı: 11, Cilt: 3, Yıl: Kasım-1947, s. 170.

⁴¹Sebahattin Erda, "Arıcılık", *İktisadi Yürüyüş*, Cilt: 8, Sayı: 176, Yıl: 8, 19 Nisan 1947, s. 12-18.

tipi kovanlardır. Çerçeveli teknik kovanlar, başta Kars Vilayeti olmak üzere sırasıyla İstanbul, Afyon, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Balıkesir, Bursa, İzmir, Seyhan, Kocaeli, Çorum, Trabzon ve Manisa yerleşim birimlerinde kullanılmıştır.⁴²

Türkiye’de bilhassa teknik kovan ile bal üretimi yapılan yörelerde, bal fiyatlarının bölgelere göre farklılık arz etmesi fiyatlarda istikrarsızlığa neden olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında arıcıların örgütlenememesinin ve ulaşım masraflarının etkisi büyüktür. Balın kilogramı İstanbul ve Ankara’da 3-4 liraya satılırken, Çeşme, Alaçatı, Köyceğiz ve Dalaman’da 120-150 kuruşa kadar inmesi hem tüketicilerin hem de üreticilerin zararına olmuştur. Bu şartlarda şehirlerde yüksek fiyatlı balı ancak zenginler tüketirken, fakirler daha ucuz olan şeker ve pekmezi tercih etmiştir. Bir başka sorun da bal piyasasında istenilen nitelikte kaliteli balın bulunamamasıdır. Pazara gelen Gömeç balının çoğunun yenemeyecek kadar karışık, siyah, küflü ve ölü arılarla dolu olması ve süzme ballarının da yine sulandırılmış bulunması, birçok kişinin nitelikli bal bulamamaktan şikâyetçi olmasına yol açmıştır.⁴³

Kaliteli balın bulunamamasında ve balcılığın geri kalmasında teknik kovanların yetersizliğinin ve standart halde imal edilemeyeşinin etkili olduğu bilinir. Bu dönemde arı kovanları incelendiğinde hiç birinin teknik bakımından bir inceliğe ve standartlığa sahip olmadığı görülür. Bu yüzden tahtadan imal edilen kovanların büyüklük-küçüklük, kalınlık-incelik, hafiflik-ağırılık bakımından farklı ölçülerde olduğu tespit edilmiştir.⁴⁴

Kovanların standart olarak üretilmemesi Türkiye’de modern arıcılığın yapılamadığını göstermesi bakımından dikkat çekici bir özelliktir. Ayrıca ana arı ıslah ve çoğaltma çalışmalarının yürütülememesi, ruşet kovanları (standart ölçüde 5 çıtalı kovan) ile canlı arı satışı işini bilen arıcıların yetiştirilememesi, standart arıcılık aletleri üreten bir fabrikanın kurulamaması, arıcılığın sağlıklı bir biçimde yürütülmesini sağlayacak herhangi bir rehber kitabın neşredilememesi, modern arıcılığın yapılamamasında ülkenin diğer bazı sorunları arasında yerini almıştır. Bu sorunların yanı sıra ballı bitki tohumlarını yetiştirme görevinin herhangi bir kuruluşa verilememesi, seksiyon

⁴²Tarım Bakanlığı Dergisi, Sayı: 2, Yıl: 1, Kasım 1947, s. 29.

⁴³Nihat İyriboz, “Memleketimizde Bal Neden Çoğalmıyor? Neden Bol Bol Yiyemiyoruz? Bal Pazarımızdaki Düzensizlik”, *Arı*, Cilt: 3, Sayı: 10, Yıl: Ekim 1947, s. 145-147; Nihat İyriboz, “Bal Pazarımızdaki Düzensizlik”, *Arı*, Sayı: 11, Cilt: 3, Yıl: Kasım-1947, s. 170.

⁴⁴Ali Fuat Ürsan, “Tarım Bakanlığına Açık Mektup”, *Arı*, Cilt: 3, Sayı: 10, Yıl: Ekim 1947, s. 155.

gömeç balının yapay peteğin imal edilememesinden kaynaklanan problemle üretilmemesi, gezici arıcılığın hayvan sırtında ve ilkel yöntemlerle sürdürülmesi, modern arıcılıkta eleştirilere maruz kalan diğer konular arasında kabul edilmiştir.⁴⁵ Bu nedenle arıcılığın geliştirilmesine yönelik Ankara veya İzmir'de bir kongrenin toplanması ve Tarım Bakanlığının aynı konuda ivedilikle planlama çalışmalarına girişmesi için harekete geçilmesine ihtiyaç duyulmuştur.⁴⁶

Ülkede modern arıcılığın geliştirilmesine yönelik dezavantajlardan biri de önemli nektar bakımından zengin olan akasya, sofora ve aylantüs ağaçlarının arıcılığı ileri düzeyde olan ülkelerin aksine, Türkiye'nin iklim özelliğine uymamasıdır. Ayrıca arıların incelenerek ırk ayrımlarının yapılamaması da başlı başına bir sorun haline gelmiştir. Bununla birlikte Türkiye'de arılar siyah renkli ırktan kabul edilmiş, halk arasında yerli arılar ikiye ayrılmıştır. İlkel kovanlarda peteklerini kovan uçma deliği yüzeyine dik olarak imal eden arılara *Kılıç Arı*, paralel olarak yapanlara ise *Kalkan Arı* denilirken, yerli arılar genellikle çalışkan ve hırçın olmama vasıfları ile tanınmıştır. Türkiye'nin bazı bölgelerinde meraklı arıcılar tarafından ülkeye getirilen İtalyan arıları hiçbir yerde saf kanlığını koruyamayarak hırçın karakterli melez arıların oluşumunu sağlamıştır.⁴⁷

Bu arada Recep Peker Hükümetinin 7 Ağustos 1946 tarihinden 5 Eylül 1947 tarihine kadar Tarım Bakanı olan Faik Kurtoğlu'nun talebiyle Arı Dergisi tarafından hazırlanan bir raporda Türkiye'de arıcılığın geri kalmasının nedenleri yukarıdaki sorunların dışında şu şekilde sıralanmıştır.⁴⁸

⁴⁵Bir bölgenin çeşitli yerlerinde bilhassa ovaları ile yayları arasında bitki farkları bulunduğundan bir kırsal alanda nektar veren bitkiler azalırken aynı bölgede yüksek yerlere çıkıldıkça yeniden artar. Bunun için arıcılığı ileri düzeyde olan ülkelerde göçebe arıcılığı yapılırken Anadolu'nun Güney ve Güney Doğu ilerinde eskiden beri arı aileleri eşek ve at sırtında ballı çiçekleri olan alanlara taşınmıştır. **Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 2, Yıl: 1, Kasım 1947, s. 29.

⁴⁶Ali Fuat Ürsan, "Tarım Bakanlığına Açık Mektup", **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 10, Yıl: Ekim 1947, s. 156.

⁴⁷**Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 2, Yıl: 1, Kasım 1947, s. 29-30; Türkiye'nin bütün bölgelerinde genel anlamı itibarıyla arıcılık ilkel usullerle yapılmasına rağmen yukarı da belirtildiği gibi ehli ve yabani bal arıları her zaman var olmuştur. Halûk Cillov, **Türkiye Ekonomisi Bünyesi**, Özel İktisadi ve Ticari Yüksek Okulu Yayınları, İstanbul, 1967, s. 164; Halûk Cillov, **Türkiye Ekonomisi**, 2. Basım, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1965, s. 230.

⁴⁸Tarım Bakanına Sunulan Rapor, "Arıcılığımız", **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 4, Yıl: Nisan 1947, s. 50; Tarık Rona, "Arıcılığımızın Bugünkü Durumu ve Geliştirme İmkânları" **Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 5, Yıl: 2, Şubat 1948, s. 18-19.

1. Eski ilkel yöntemlerle yapılan arıcılığın yürütülmesinin zorluğu ve arı kovanına bilgi yetersizliğinden dolayı arıcıların hâkim olmada güçlük çekmesi,

2. Kovan fiyatlarının yükselmesi nedeniyle ucuz ve iyi kovan tedarikinin sağlanamaması,

3. Amatör şekilde hazırlanmış yerli teknik kovanlarda arı hastalıkları ile oğul ve ana arı kontrollerinin yeterince yapılamaması nedeniyle kovanlardaki arıların bir kısmının her yıl telef olması,

4. Türkiye’de birkaç vali ve yöneticinin dışında arıcılığın geliştirilmesi ve desteklenmesine yönelik çalışmaların gerçekleştirilememesidir.

Aynı raporda arıcılığın geliştirilmesi için Tarım Bakanlığınca yapılması gereken çalışmalar şu şekilde belirlenmiştir:⁴⁹

1. Arıcılığın, ithalat, ihracat ve hukuki durumunu düzenleyecek, arıcılık kulüpleri ile arıcılık faaliyeti içerisinde yer alan kişilere yardımları tespit edecek ve ilmi çalışma şekillerini ortaya koyacak bir yasal düzenlemenin yapılması,

2. Ülkede arıcılık, bal ve bal mumu endüstrisi ile uğraşacak bir sanayinin kurulması,

3. Arıcılık kulüplerinin tesis edilerek bunlara yapılacak yardım şekillerinin belirlenmesi,

4. Arıcılıkla uğraşan kişilere hesaplı fiyattan teknik kovan sağlanmasının sürdürülmesidir.

Bir yandan arıcılığın geliştirilmesi için yapılması gereken çalışmalar tespit edilirken, öbür yandan Türk ekonomisi içerisinde önemli bir yeri olan bal ve bal mumu hasılatının artırılması ve kalitesinin yükseltilmesi için teknik kovanların temin edilmesinin kolaylaştırılması yoluna gidilmiştir. Bunun için devlet tarafından verimi düşük sepet ve kütük kovanlarının yerine randımanı yüksek ve müdahalesi kolay, teknik kovanların sayısını artırmak için Ziraat Bankası tarafından 4 Ekim 1947 tarihinde verilen 1136 sayılı talimat, bankanın bütün şube ve ajanslarına iletilmiştir.⁵⁰

Eski sepet ve sandık yöntemiyle bal üretiminin tahmin edilenden daha fazla arıcıları ve arıları zarara uğrattığı belirlenmiştir. Bal hasadı zamanında balın bir kısmının ziyan olması, birçok arı ailelerinin kontrol edilemeyen oğullarla zayıf düşmesi veya hava sıcaklığına karşı yeteri kadar

⁴⁹ Tarım Bakanına Sunulan Rapor, “Arıcılığımız”, **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 4, Yıl: Nisan 1947, s. 51.

⁵⁰ **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 11, Yıl: Kasım 1947, s. 177.

Cumhuriyet Türkiye'sinde Arıcılık Faaliyetleri (1923-1960)

korunamamaları ve gıdalarının azlığı sebebiyle bunların tamamen telef olmaları, eski sepet yöntemiyle bal üretiminin yol açtığı zararlardan bazıları arasında yer almıştır.⁵¹

Eski usul bal üretiminin arıcıları zarara uğrattığı bir süreçte 1949 yılının Ağustos ayı itibariyle arıcılığın kalkındırılması, durumunun saptanması ve gerekli önlemlerin alınması için bir arıcılık kongresi düzenlenmiş, gelen talepler doğrultusunda Ankara'da bir arıcılık enstitüsünün açılmasına karar verilmiştir.⁵²

Bu kararın hemen akabinde arıcılığın gerek modernleşerek yaygınlaştırılması, gerekse arı hastalıkları ve zararlıları gibi konularda çalışmak üzere 1949 yılı sonlarına doğru Tarım Bakanlığının kararıyla Ankara'da bir Arıcılık Enstitüsü kurulmuştur. Enstitü teknik bakımdan biyoloji, teknoloji ve botanik şubeleri adı altında yapılandırılarak üç birim halinde görevini yerine getirmiştir.⁵³

Tablo 1'de 1933 yılı ile 1950 yılı arasında Türkiye'de Arıcılık Faaliyetleri gösterilmiştir.

TABLO: 1. Türkiye'de Arıcılık Faaliyetleri (1933-1950)

Yıllar	Eski Tür Kovan (adet)	Teknik Kovan (adet)	Elde Edilen Bal (kg)	Elde Edilen Bal Mumu (kg)
1933	931.331	15.468	4.205.751	393.163
1934	1.059.928	8.486	5.131.447	585.039
1935	1.095.475	8.613	4.339.830	552.466
1936	1.128.000	33.000	5.261.000	602.000
1937	1.089.000	45.000	5.182.000	525.000
1938	1.112.000	48.000	4.713.000	528.000
1939	1.125.000	44.000	5.439.000	610.000
1940	1.114.000	29.000	5.333.000	571.000
1941	1.042.000	47.000	3.983.000	577.000
1942	1.025.000	32.000	4.220.000	486.000
1943	1.063.000	29.000	4.173.000	481.000
1944	1.040.000	28.000	4.024.000	459.000
1945	1.004.000	31.000	3.671.000	404.000
1946	1.032.000	38.000	4.783.000	480.000
1947	966.000	37.000	4.495.000	492.000
1948	1.027.000	47.000	5.226.000	574.000

⁵¹Mithat Aktuna, "Arıların Fenni Kovanlara Aktarılması Usulleri", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 12, Sayı: 282, Yıl: 12, 31 Ekim 1951, s. 14.

⁵²Sarıöz, **a.g.e.**, s. 149.

⁵³Sarıöz, **a.g.e.**, s. 170-171.

1949	984.000	46.000	4.853.000	607.000
1950	973.000	57.000	5.200.000	644.000

Kaynak: İGM, **Tarım İstatistikleri 1928-1936**, Yayın No: 93, Ankara, 1937, s. 166; İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1937-1938**, Yayın No: 129, Ankara, 1938, s. 75; İGM, **İstatistik Yıllığı 1938-1939**, Yayın No: 142, Ankara, 1939, s. 184; İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1938-1939**, Yayın No: 141, Ankara, 1940, s. 117; İGM, **İstatistik Yıllığı 1940-1941**, Yayın No: 192, Ankara, 1942, s. 123; DİE, **Tarım İstatistikleri Özeti 1942-1963**, Yayın No: 464, Ankara, 1964, s. 11; İGM, **İstatistik Yıllığı 1942-1943**, Yayın No: 226, Ankara, 1944, s. 175; İGM, **İstatistik Yıllığı 1942-1945**, Yayın No: 255, Ankara, 1946, s. 290; İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1942-1945**, Yayın No: 253, Ankara, 1947, s. 251; İGM, **İstatistik Yıllığı 1948**, Yayın No: 285, Ankara, 1948, s. 308; İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1948**, Yayın No: 290, Ankara, 1948, s. 307; İGM, **İstatistik Yıllığı 1949**, Yayın No: 303, Ankara, 1949, s. 173; İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1949**, Yayın No: 313, Ankara, 1949, s. 181; İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1951**, Yayın No: 343, Ankara, 1953 s. 203; İGM, **İstatistik Yıllığı 1953**, Yayın No: 360, Ankara, 1953, s. 246; DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-1998**, Yayın No: 2252, Ankara, 2001, s. 218.

Tablo 1’de 1933 ile 1950 yılları arasında gösterilen arıcılık faaliyetlerine göre: 1933 yılında 931.331 olan eski tür kovan adedi 41.669 adet artışla 1950 yılında 973.000’e; 15.468 olan çerçeveli teknik kovan adedi 41.532 adet artışla 57.000’e; 4.205.751 kilogram olarak üretilen bal miktarı 994.249 kilogram artışla 5.200.000 kilograma; 393.163 kilogram olarak elde edilen balmumu miktarı 250.837 artışla 644.000 kilograma yükseltilmiştir.

Böylece 1933 yılından 1950 yılına kadar geçen 17 yıllık süreçte, eski tür kovan oranında %4,47; çerçeveli teknik kovan oranında %268,50; elde edilen bal oranında %23,64; elde edilen balmumu oranında %63,79 bir artış sağlanmıştır. Bu rakamlar arıcılıkta eski tür kovanların tercih edilmesinin azalması ve teknik kovan sayılarının gittikçe artmaya başlamasına rağmen, bal üretiminde yüksek bir randımanın sağlanamadığı ifade etmektedir.

Bal üretiminin artırılması çeşitli vitaminler açısından zengin olan bu değerli besin kaynağının daha fazla tüketilerek insan sağlığına faydalı olması temin edilmiştir. Balın insanın görme gücünü artırması, enerji ihtiyacını karşılayarak hastalıklara karşı dirençli hale getirmesi ona ayrı bir antioksidan olma özelliği kazandırmıştır.

Ayrıca uykusuzluğu ve öksürüğü gidermesi, ateşi düşürmesi, soğuk algınlığı ve nezleyle iyi gelmesi bala tartışılmaz bir doğal ilaç olma vasfını vermiştir. İnsan zihnini güçlendirmesi, kalp ve damar sağlığını koruyarak anemiye iyi gelmesi, onu sağlık açısından vazgeçilmez bir besin haline getirmiştir. Dahası, hafif vücut yanıklarında kullanıldığında antibakterial özelliği nedeniyle bakteri çoğalmasını engellemesinin yanı sıra kesik ve yaraların hızla iyileşmesini sağlayarak bunlardan kaynaklanan ağrıları dindirmesi ve mikropların gidermesi onun önemli bir ilaç gibi değerlendirilmesi gerçeğini ortaya koymuştur.

Öte yandan sporculara da tavsiye edilen bal, kas yorgunluklarını gidererek insanı zinde tuttuğu ve daha uzun süreli hareketleri sağladığı tespit edilirken, sindirim sistemini düzenleyerek antimikrobial görevi de yerine getirebilmiştir. Gastrit tedavisinde tesirli olduğu bilinen balda, obezitenin önlenmesinde ve kilo vermede etkili olan amino asit, mineral ve vitaminler de mevcut olduğu görülmüştür.

Arıların bal ürünü dışında ekonomik değeri yüksek bir mahsulü daha vardır ki o da peteklerin içerisinde üretilen balın alınmasından sonra kalan maddelerin eritilmesi ile sağlanan sarı renkli balmumudur. Bu madde petek yapımında ve sanayinin birçok alanında istifade edilmiştir. Özellikle diş hekimliğinde çeşitli merhem ve kremlerin üretiminde, bazı hapların kaplanması, su geçirmez malzemelerde, mobilya ve zemin cilalarında, mum ve boya yapımında, sakız ve mürekkeplerde tercih edilmiştir.

Arılardan elde edilen zehirin birçok hastalığın tedavisinde kullanıldığı da bilinen bir gerçek haline gelmiştir. Başta romantizma ve kemik hastalıkları olmak üzere ağrı kesicilikte, kan dolaşımının düzenlenmesinde, bakterilerle mücadelede, tansiyonu düşürmede, radyasyonu önlemede ve bağışıklık sistemini güçlendirmede etkisi nedeniyle birçok hastalığın tedavisinde yararlanılan arı zehirinin tıpta kullanımı her geçen gün artmıştır.

3. 1950-1960 Yılları Arasında Türkiye'de Arıcılık Çalışmaları

1950 ile 1960 yılları arası Demokrat Partinin iktidarda bulunduğu yıllar olduğu için bu dönemde arıcılık alanında yapılan çalışmalar bu partinin icraatları arasında yer almıştır. Demokrat Parti döneminde arıcılık alanında yaşanan en önemli gelişme, arıcılığı iyi bir düzeye erdirmek ve örnek arıcılığı tesis etmek amacıyla merkezi Ankara olmak üzere 30 yıl süre ve 3.500 lira

sermaye ile 7 Aralık 1950 tarih ve 3/ 12204 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile *Ankara Arıcılık Kooperatifinin* kuruluşu olmuştur.⁵⁴

Ankara Arıcılık Kooperatifinin kurulması ile birlikte arıcılık kurslarına daha da önem verilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede 20 ilde açılacak ve üçer ay süre ile devam edecek olan arıcılık kurslarında öğreticilik görevini yerine getireceklerle zirai yayım servisinde görev yapanlara verilecek geliştirme kurslarında 800 kursiyerin yolluklarını karşılamak üzere 1950 yılı ödeneğine 250 bin lira teklif edilmiştir.⁵⁵

Eğitim öğretim etkinliklerinin artırılmasının yanı sıra, Tarım Bakanlığı bütçesinden tavukçuluk ve arıcılık faaliyetlerine ayrılan tahsisatın da artırıldığı görülmüştür. 1950 yılında Bakanlık bütçesinden tavukçuluk ve arıcılığa ayrılan 34 bin liralık ödenek, 1951 ve 1952 yıllarında 109 bin liraya çıkarılmıştır.⁵⁶ 1953 ve 1954 yılındaki ise bu ödenek 120 bin liraya, 1955 yılında ise 220 bin liraya yükseltilmiştir.⁵⁷ DP döneminde tavukçuluk ve arıcılığa ayrılan bütçenin artırılması ilerleyen süreçte de devam etmiş, Tarım Bakanlığından ayrılan tahsisat 1955 yılı ödeneğine göre 226 bin lira artırılarak 1956 yılında 446 bin liraya çıkarılmıştır.⁵⁸ Bu yükseliş 1957 yılı bütçesinde de sürdürülerek tavukçuluk ve arıcılık faaliyetlerine tahsis edilen tutar 154 bin lira artışla 600 bin liraya ulaştırılmıştır.⁵⁹ 1958 ve 1959 yılında bu rakam 715 bin liraya yükseltilirken, 1960 bütçesine tavukçuluk ve arıcılığa tahsis edilen

⁵⁴ **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 124-Dosya No: 91-Sıra No: 1; **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 144-Dosya No: 94-Sıra No: 1; Ankara Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsünün ihtiyacı bulunan damızlık civcivlerin pazarlıkla satın alınması Bakanlar Kurulunun 3/15078 sayılı Kararıyla 17 Mayıs 1952 tarihinde kararlaştırılmıştır. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 129-Dosya No: 43-Sıra No: 9.

⁵⁵ TBMM, **Tutanak Dergisi** 1951 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 5, S. Sayısı 50, TBMM Basımevi, Ankara, 1951, s. 86-87.

⁵⁶ TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1951 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 5, 19.02.1951, s. 382; TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1952 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 13, 20.02.1952, s. 376; TBMM, **Tutanak Dergisi** 1953 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 20, 16.02.1953, s. 386.

⁵⁷ TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1953 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 20, 16.02.1953, s. 386; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1955 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 1, Cilt: 5, 18.02.1955, s. 366.

⁵⁸ TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1956 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 2, Cilt: 10, 20.02.1956 s. 386.

⁵⁹ TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1957 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 3, Cilt: 17, 20.02.1957 s. 441; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1958 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 1, Cilt: 2, 19.02.1958 s. 417.

ödenek 900 bin lira olarak teklif edilmiştir.⁶⁰ Nihayet 1960 bütçesinde tavukçuluk ve arıcılığa ayrılan ödenek teklif edilen rakamın dışına çıkılmayarak 900 bin lirada kalmıştır.⁶¹ Böylece 1950 yılından 1960 yılına kadar on yıllık süreçte Bakanlığın tavukçuluk ve arıcılık hizmetlerine ayırdığı ödenek oranında %2.547 oranında, yani 25 kattan daha fazla bir artış sağlamıştır. Bu rakamlar DP hükümetlerinin arıcılığa ne kadar ihtimam gösterdiğini ifade etmektedir.

Arıcılığa ayrılan ödeneğinin her geçen yıl artırılmış olmasına rağmen, Ankara'da faaliyet gösteren Türkiye Arıcılık Enstitüsü idari sorunlar nedeniyle 1952 yılında kapatılmıştır. Kısa bir süre sonra Ankara Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü arıcılığı bünyesine katarak, arıcılık kursları düzenlemiş, arı kovanı yapmış ve arıcılık malzemesi satarak arıcılık faaliyetlerini yürütmüştür.⁶² Tavukçuluk ve arıcılık konusunda Ankara Tavukçuluk ve Arıcılık Enstitüsü ile Denizli, Balıkesir, Bigadiç, Kütahya, Kastamonu tavuk ve arıcılık istasyonlarının zamanla hizmetlerini artırması, bu kurumların da masraflarını artırdığından Tarım Bakanlığı, bütçesinden bu masrafları karşılamaya devam etmiştir.⁶³

Arıcılığın geliştirilmesi yolunda yapılan çalışmalara Tarım Bakanlığı bütçesinden pay ayrılması balmumu üretimini ve ihracatını da olumlu etkilemiştir. Balmumu ihracatı için taleplerin artması üzerine yükselen fiyatlar 1951 yılının Ocak ayında 395-400 kuruş arasında seyrederken mevcut stokların 150 ile 200 ton arasında olduğu tahmin edilmiştir.⁶⁴ 1951 yılının Şubat ayı itibarıyla balmumu fiyatları muhtelif memleketlere ihracat yapılması nedeniyle biraz yükselerek 430 ile 450 kuruş arasında seyretmiştir.⁶⁵ 1951 yılının Ekim ayı sonlarına doğru balmumu ihracatı daha da iyi bir düzeye erişirken, bir miktar parafinin hile ile bu maddeye karıştırıldığı yolundaki iddialar ülkede standardizasyon konusunu gündeme taşımış, bu aynı zamanda

⁶⁰TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1959 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 2, Cilt: 7, 20.02.1959 s. 372; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 3, Cilt: 12, 19.02.1960, s. 366.

⁶¹KM, **Tutanak Dergisi**, 1961 Yılı Gider Bütçeleri, 20.02.1961, s. 345.

⁶²Sarıöz, **a.g.e.**, s. 173.

⁶³ TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1954 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 28, S. Sayısı: 109, TBMM Basımevi, Ankara, 1954, s. 287.

⁶⁴M. Faik Üstar, "Fiyat ve Stok Durumumuz", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 12, Sayı: 265, Yıl: 12, 15 Ocak 1951, s. 22.

⁶⁵ M. Faik Üstar, "Pamuk, Tiftik ve Yapağıya Talep Azalmıştır", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 12, Sayı: 267, Yıl: 12, 15 Şubat 1951, s. 18.

kontrolü yapılmaksızın bu gibi malların yurt dışına nasıl ihraç edildiği tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.⁶⁶ 1951 yılının Kasım ayı içerisinde dış ülkelerden alımların devam etmesi üzerine balmumu piyasası 730-735 kuruşa kadar yükselmiştir.⁶⁷

Zonguldak Milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller'in tarım aletleri fabrikaları ve orman sanayinin kurulması için ne gibi tedbirler alındığına dair Devlet Bakanlığı ile Tarım ve İşletmeler Bakanlıklarına yönelttiği soruya, I. Menderes Hükümetinin 22 Mayıs 1950 tarihinden 9 Mart 1951 tarihine kadar Tarım Bakanı olan Nihat İyriboz'un verdiği cevapta *“Yalnız bizim yeni bir teşebbüsümüz vardır, oda memlekette bir kovancılık sanayinin tesisidir. Bu hususta Ankara Arıcılık Kooperatifine müteşekkirimiz, çünkü ilk teşebbüs onlar tarafından vâkî olmuştur. Ormanda artık kerestelerden istifade edilerek bu kovancılık sanayinin inkişafına çalışılacaktır”* diyerek memleket imkânlarından yararlanılarak arı kovanı sanayinin geliştirilmesine özen gösterileceğini bildirmiştir.⁶⁸

Benzer şekilde Tunceli Milletvekili Hıdır Aydın'ın, Batı illerine nakledilip sonradan eski yerlerine dönmelerine izin verilen Tunceli'nin serbest ve boşaltılmış bölge halkı ile yasaklığı kaldırılan Tunceli, Sason ve Zeylân vatandaşlarının durumları hakkında İçişleri ve Tarım Bakanlıklarına yönelttiği sorusuna Tarım Bakanı Nihat İyriboz TBMM kürsüsünden verdiği cevapta:

“Arıcılığın memleket ölçüsünde inkişafını sağlamak üzere son defa Ankara'da bir arıcılık enstitüsü kurmuş bulunuyoruz. Bu enstitü faaliyeti içine Tunceli'yi de almıştır. Diğer vilâyetler arasında Tunceli'ye de enstitü tarafından mütehassıslar gönderilecektir. Bunlar hem halkı yetiştirecekler, hem de fennî kovan ve diğer arıcılık malzemesi vererek teşvikte bulunacaklardır. Tunceli'ye bundan bir ay evvel Bakanlığımızca bir tavukçuluk mütehassısı gönderilmiş ve tavukçuluk kursu açılmakla beraber ilin tavukçuluk ve arıcılık durumu da tetkik ettirilmiştir. Önümüzdeki ilkbaharda bu ilde arıcılık kalkınması için faaliyete geçilecektir” diyerek

⁶⁶M. Faik Üstar, “Mahsül Vaziyeti İyi Gitmektedir”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 12, Sayı: 282, Yıl: 12, 31 Ekim 1951, s. 31.

⁶⁷M. Faik Üstar, “İthalat ve İhracat Bilançomuz”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 12 Sayı: 283, Yıl: 12, Kasım 1951, s. 21.

⁶⁸TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 4, 31. Birleşim, 15.01.1951, s. 197; **Aydın Tarihi**, Sayı No: 206, Yıl: Ocak 1951, s. 46.

Tunceli ilinde arıcılığın teşvik edilerek geliştirilmesi için ilkbaharda faaliyete başlanılacağı müjdesini vermiştir.⁶⁹

Bu çerçevede arıcılığın kalkındırılmasını sağlamak ve teknik bilgilerini artırmak için Tarım Bakanlığı tarafından 47 il ve ilçede 6 grup halinde birer hafta ile arıcılık kursları düzenlenmiştir. Sınırlı sayıda açılan bu kurslara ilerleyen dönemlerde daha da önem verilerek ülkenin hemen her yerine pratik arıcılık bilgisi ulaştırılmaya çalışılmıştır.⁷⁰ Açılan bu kursların yanı sıra Muğla İlinde modern ve teknik arıcılık yöntemlerini geliştirmek üzere on yıl süre ve 185 Türk Lirası sermaye ile *Muğla Arıcılık Kooperatifi* nin tesis edilmesi Bakanlar Kurulu'nun 16 Mayıs 1951 tarih ve 3/13006 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.⁷¹ Ayrıca Denizli yöresinde her geçen gün daha da gelişen arıcılığın bir birlik halinde teşkilatlanmasına karar verilerek *Denizli Arıcılar Birliği* kurulmuştur.⁷²

1953 yılı ortalarına doğru kurulan *Maraş Arıcılar Cemiyeti* ise 14 Haziran 1953 tarihinden sonra üye kaydına başlayarak faaliyete geçmiş ve 1953 yılının son altı ayında elliye yakın üye kaydı yapmıştır. Cemiyet mahalli Teknik Ziraat Müdürlüğü ile işbirliğine giderek Maraş Orman İşletmesi Müdürlüğünden hesaplı olarak temin ettiği 43 metre küp keresteyi arı kovanı imal edilmesi için 24 teknik arıcıya dağıtmıştır. Maraş Arıcılar Cemiyeti ayrıca eşek arılarını öldürmeye teşvik etmek amacıyla ana eşek arısı ölümlerinin tanesini 15 kuruştan satın alınacağını duyurarak bu hayvanlarla mücadeleyi başlatmıştır.⁷³

Bu dönemde arıcılık konusunda kooperatifler ve birlikler oluşturulmasına rağmen, gelişmiş ülkelere bakarak Türk arıcılığının iyi bir seviyeye geldiğini söylemek mümkün değildir. Zira 20 milyon nüfuslu ülkede, arı kovanı oranının % 97'si ilkel, % 3'ü teknik ve kişi başına düşen bal miktarı 200 gramdır.⁷⁴

⁶⁹TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 4, 36. Birleşim, 29.01.1951, s. 449; **Ayın Tarihi**, Sayı No: 206, Yıl: Ocak 1951, s. 71.

⁷⁰Hasan Seğmen, "Arıcılığın Önemi ve Faydaları", **Ziraat Dünyası**, Sayı: 28, Yıl: 3 Mayıs 1952, s. 24.

⁷¹BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 125-Dosya No: 36-Sıra No: 17; Necmi Çelikel, "Ayın Ekonomik Olayları Kronolojisi", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 102, Yıl: 9, Aralık 1951, s. 377.

⁷²Necmi Çelikel, "Ayın Ekonomik Olayları Kronolojisi", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 103, Yıl: 10, Ocak 1952, s. 24.

⁷³**Arı Maya**, Sayı: 15, Cilt: 2, Yıl: Temmuz 1954, s. 9.

⁷⁴Hasan Seğmen, "Arıcılığın Önemi ve Faydaları", **Ziraat Dünyası**, Sayı: 28, Yıl: 3 Mayıs 1952, s. 23.

Türkiye’de kişi başına düşen bal miktarının düşük olduğu bir dönemde, ülkenin önemli bal üretim merkezlerinden arasında bulunan Ankara’nın meşhur balı, Kızılcahamam ormanlarının bulunduğu alanlardan elde edilmiştir. Ancak 1953 yılı itibariyle Ankara’ya tüketim amaçlı ülkenin birçok yerinden bal getirilmesi rağmen, şehrin ihtiyacının karşılanamadığı görülür.⁷⁵

Ülkemizde arıcılığın önemli eksikliklerinden biri de gelişmiş ülkelerin aksine arıcıların kendi bölgelerindeki ballı bitkileri tespit edememeleridir. Ankara’da bulunan arıcılık enstitüsü bu açığı kapatmak için faaliyete geçerken, arıların bu dönemde yararlandığı belli başlı bitkiler köknar, akçaağaç, nergis, asma, menekşe ve sarmaşık olarak göze çarpmıştır.⁷⁶

Arıların yararlandığı bitkilerin bol olması arıcılığın gelişmesine katkı sağlarken, modern arıcılığın kuruluş ve devamlılığının resmi makamların bu tarım şubesine verdiği değer ve rasyonel bir çalışma sistemini uygulamasıyla gerçekleştirileceği düşünülmüş, bu konu ile ilgili yasal düzenlemelerin gerekli olduğu kanısına varılmıştır.⁷⁷

Türkiye’de mevcut bal arısı ırklarının ayırt edilmesinin yalnız Ege ve Marmara bölgesine mahsus olduğu bilinirken, arı hastalıklarının dış ülkelerden getirilen arılarda daha fazla görüldüğü tespit edilmiş, bu yeni neslin ülke ikliminde aynı verimliliği sağlayabileceği, şüphesini artırmıştır. Bu dönemde bazı arı meraklılarının getirdiği İtalyan arılarının verimliliğinden bahsedilmezken; Kars ve Erzurum civarındaki yerli Kafkas ırkı arılardan daha fazla bal alındığı görülmüştür.⁷⁸

Yerli arıların yabancı arılardan daha fazla verim alındığı bir dönemde, Karacabey Harasının da arıcılığa elverişli imkânlarla sahip olduğu kabul edilmiştir. Simav Çayı’nın eski ve yeni yatağının çevrelediği Poyraz Bahçe mahallinde binlerce söğüt ve kavak ağacı arılar için bir besin kaynağı haline gelmiştir. Çayırılar ve bunların içerisinde yer alan çiçekleri ile akasyaların bolluğu floraya başlı başına destek sağlamıştır. Harada 1932 yılından beri

⁷⁵Kerim Yunt, “Bal Arısı”, **Köy Postası**, Sayı: 103, Yıl: Şubat 1953, s. 25; 3/12204 sayılı Kararname ile kurulmasına izin verilen *Ankara Arıcılık Kooperatifi* esas mukavelesinde değişiklik yapılması İktisat ve Ticaret Vekâletinin yazıları üzerine 23 Kasım 1956 tarihinde 14/8313 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 144-Dosya No: 94-Sıra No: 1.

⁷⁶Kemalettin Şenocak, “Ballı Nebatlar”, **Arı Maya**, Sayı: 3, Yıl: Temmuz 1953, s. 3-4.

⁷⁷Kemalettin Şenocak, “Arıcılık Davamız, Kanun ve Öğretim Meselesi”, **Arı Maya**, Cilt: 2, Sayı: 16, Yıl: Ağustos 1954, s. 2.

⁷⁸Orhan Utkan, “Arılarımızı Nasıl Islah Edelim”, **Arı Maya**, Sayı: 16, Cilt: 2, Yıl: Ağustos 1954, s. 4.

arıcılık faaliyeti yürütülmüş olmasına rağmen, 1952 yılından itibaren bu faaliyetin ilkel bir düzeye inmesi, hara yönetiminin modern bir arıcılık anlayışı geliştirmesine yol açmıştır.⁷⁹

Karacabey Harası gibi, Doğu Karadeniz Bölgesinin Hopa Kazasından 70 kilometre hinterlandında bulunan Murgul Nahiyesi, çam ormanları, orman kenarı meraları, vadi içerisindeki yer alan meyve ağaçları sayesinde arıcılık imkânları bakımından elverişli olarak görülmüştür. Ancak bu çevreden elde edilen zengin bakır cevheri, izabe fırınlarında eritilirken bacadan çıkan kükürt gazları 25 kilometrelik Murgul Deresi vadisi içinde etrafa çok zarar vermiştir. Kükürt gazlarının en çok etkilenen arılar olduğu için 1951 yılından 1954 yılına kadar Murgul Köylerinde 5 bin kovana yakın arı telef olmuştur.⁸⁰

Murgul'da bakır madeninin işlenmesi nedeniyle arıcılık faaliyetlerinin zarar gördüğü sıralarda, arıcılığın geliştirilmesi yönünde Ziraat Bankasına zaman zaman kredi başvurusunda bulunulduğu görülmüştür. Bu kredi müracaatlarından biri Seyhan'da yapılmıştır. Çevreleri arı yetiştirmeye uygun olan Seyhan arıcılarının, Ziraat Bankası tarafından arıcılık konusunda kredi açılması için Seyhan Teknik Ziraat Müdürlüğüne yaptıkları başvuru Bankanın Genel Müdürlüğüne uygun bulunduğundan, il içerisindeki şubelere kredi verilmesi yönünde talimat verilmiştir. Arıcılık birliği ve kooperatifleri tarafından açılan kurslardan birini bitirmiş veya fenni kovanlarda arıcılık yapabileceğine dair teknik ziraat teşkilatınca belge almış olanlara bu krediden faydalanabilme imkânı getirilmiştir. %7 faizle ve 4 yıl süre ile açılan kredi miktarı, kovan sayısına göre 500 ile 2.000 lira arasında değişmiştir.⁸¹

⁷⁹Mustafa Algı, “Karacabey Harasında Arıcılık”, **Arı Maya**, Cilt: 2, Sayı: 16, Yıl: Ağustos 1954, s. 10.

⁸⁰Reşit Sönmez, “Murgul Arıcılığı Üzerinde Düşünceler”, **Arı Maya**, Cilt: 2, Sayı: 19, Yıl: Kasım 1954, s. 3, 12; Ziraat Donatım Kurumunun Adapazarı Ziraat Aletleri Fabrikasında 1950-1953 yılları arasında 4.786 adet arı kovana üretilmiştir. **Aydın Tarihi**, Sayı No: 249, Yıl: Ağustos 1954, s. 17; Bu arı kovanlarının Adapazarı Ziraat Aletleri Fabrikasında yıllara göre imalat sayıları için ayrıca Bk. **Aydın Tarihi**, Sayı No: 242, Yıl: Ocak 1954, s. 12-13; Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Ocak 1954, Ziraat Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 129, Yıl: 12, Mart 1954, s. 90; DP, **Kalkınan Türkiye**, Desen Matbaası, Ankara, 1954, s. 196; Adapazarı Ziraat Aletleri Fabrikasında üretilen arı kovanlarının 1950 yılı sonu itibarıyla fabrika maliyeti üzerine % 10 nakliye ve sigorta masrafları ilave edilmiş, fabrika maliyeti 32,50 lira olan arı kovanları 35,75 liraya satılmıştır. TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 6, 65. Birleşim, 16.04.1951, s. 202-204; **Aydın Tarihi**, Sayı No: 209, Yıl: Nisan 1951, s. 64.

⁸¹**Aydın Tarihi**, Sayı No: 259, Yıl: Haziran 1955, s. 19; DP döneminde sonra arıcılık yapmak isteyen köylü vatandaşların dışında imam hatip ve müezzinzinlere kovan ve kredi temin edilebileceği yolundaki 15 Ekim 1962 tarihli Diyanet İşleri Bakanı H. Hüsnü Erdem'in Anamur Müftülüğüne yazdığı yazı için Bk. **BCA**, Fon No: 51 0 0 0- Kutu No: 4- Dosya No: 34- Sıra

Tablo 2’de 1950 ile 1960 yılları arasında arıcılık faaliyetleri verilmiştir.

TABLO: 2. Türkiye’de Arıcılık Faaliyetleri (1950-1960)

Yıllar	Eski Tür Kovan (adet)	Teknik Kovan (adet)	Elde Edilen Bal (kg)	Elde Edilen Bal Mumu (kg)
1950	972.631	56.500	5.200.000	644.000
1951	990.552	43.856	6.058.000	656.000
1952	993.466	72.893	5.903.000	718.000
1953	1.076.057	87.082	6.892.000	874.000
1954	1.140.430	109.204	7.114.000	878.000
1955	1.167.525	113.529	7.111.000	844.000
1956	1.177.994	125.583	7.769.000	858.000
1957	1.193.011	137.937	7.857.000	932.000
1958	1.223.685	157.008	8.341.000	878.000
1959	1.262.840	183.320	9.220.000	965.000
1960	1.302.000	185.400	9.690.000	1.001.000

Kaynak: İGM, **1959 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 380, Ankara, 1959, s. 227; DİE, **İstatistik Yıllığı 1960-1962**, Yayın No: 460, Ankara, 1962, s. 218; DİE, **1963 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 490, Ankara, 1963, s. 205; DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1964-1965**, Ankara, 1965, s. 229; DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1968**, Yayın No: 580, Ankara, 1968, s. 179; DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-1990**, Yayın No: 1472, Ankara, 1991, s. 150; DİE, **İstatistiki Göstergeler 1923-1995**, Yayın No: 1883, Ankara, 1996, s. 127; DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-2002**, Yayın No: 2790, Ankara, 2003, s. 214; TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2006**, Yayın No: 3114, Ankara, 2007, s. 223; TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2011**, Yayın No: 3890, Ankara, 2012, s. 214; TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2012**, Yayın No: 4132, Ankara, 2013, s. 197.

Tablo 2’de 1950 ile 1960 yılları arasında Türkiye’de yapılan arıcılık faaliyetlerine göre: 1950 yılında 972.631 olan eski tür kovan adedi 329.369 adet artışla 1960 yılında 1.302.000’e; 56.500 olan çerçevevi teknik kovan adedi 128.900 adet artışla 185.400’e; 5.200.000 kilogram olarak elde edilen

No:16; Yine DP döneminden sonra Türkiye’de arıcılık faaliyetleri ile ilgili rakamlar için Bk. Erol Zeytinoğlu, **Türkiye Ekonomisi**, 6. Basım, Met-Er Matbaası, İstanbul, 1976, s. 208.

bal miktarı 4.490.000 kilogram artışla 9.690.000 kilograma; 644.000 kilogram olarak üretilen bal mumu miktarı 357.000 kilogram artışla 1.001.000 kilograma çıkarılmıştır.

Böylece 1950 yılından 1960 yılına kadar olan 10 yıllık süreçte eski tür kovan oranında %33,86; teknik kovan oranında %228,14; elde edilen bal oranında %86,34 ve elde edilen balmumu oranında %55,43 bir artış sağlanmıştır. Bu dönemde %86 oranda gerçekleştirilen bal üretimi artışında %228 oranında sağlanan teknik çerçevesel kovanın artışının etkili olduğu görülmüştür.

Sonuç

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren hükümetlerin Türkiye'de bal ve balmumu üretimini artırmanın yegâne yolunun arıcılığın sorunlarını tespit ederek buna çözüm yolları üretme çabası içerisinde olduğunu bilmeleri, bu yönde yapılan faaliyetleri artırmıştır. Bu çerçevede, toplanan I. Ziraat Kongresi'ne modern arıcılığın ortaya konulması yönünde raporlar sunulmuş, yurt dışında tertip edilen eğitim etkinliklerine iştirak edilmiş, Türk arıcılığını geliştirme yolunda önemli çabalar harcanmıştır. Bunun yanı sıra, Tarım Bakanlığı bütçesinden arıcılığa ayrılan ödeneğin her yıl düzenli olarak artırılması gerçekleştirilmiş, bu artış oranı Demokrat Parti iktidarının on yıllık döneminde 25 katı geçerek zirve yapmıştır.

Arıcılığa bütçeden payın artırılması çeşitli vitaminler açısından zengin olan bal üretiminin artırılmasına ve bu besin kaynağının daha fazla tüketilerek insan sağlığına fayda sağlamasına yol açmıştır. Arıların peteklerinin içerisinde ürettiği balın alınmasından sonra kalan maddelerin eritilmesi ile elde edilen balmumunun başta petek yapımı olmak üzere sanayinin birçok alanında faydalandığı bilinmektedir. Balmumunun diş hekimliğinde çeşitli merhem ve kremlerin üretiminde ve bazı hapların kaplanmasında kullanılmasıyla ilaç sektörüne; su geçirmez malzemelerde kullanılmasıyla yalıtım sektörüne; mobilya ve zeminlerin parlatılmasında kullanılmasıyla cila sektörüne, mum üretiminde kullanılmasıyla aydınlatma, eğlence ve din hizmetleri sektörüne; boya yapımında kullanılmasıyla boya sektörüne, sakızlarda ve mürekkeplerde kullanılmasıyla bu alanda sektöre katkı sağlamıştır.

Bal, balmumu, arı sütü, propolis ve arı zehiri üreterek insan sağlığı ve beslenmesine hizmet eden arıların aslında en büyük hizmetini bitkisel üretimde gösterdiği bilim adamları tarafından ortaya konulmuştur. Arıların

bitkisel üretimde; simetrik meyve oluşumu, içi tane dolu bakla ve meyveler, sıkı meyve veya tohum salkımları, birbirine benzer meyve veya tohum oluşumu ve meyvelerin eşzamanlı olgunlaşması faaliyetlerinde yararları vardır ki bu hizmetler, arı ürünlerinden elde edilen mahsullerden onlarca kat daha fazla getiri sağlamıştır. Bu yüzden bilim adamları üretim alanlarına yeteri kadar bal arısı kolonisi bırakıldığında: Ayçiçeği üretiminde %25-50, pamuk üretiminde %34-40, elma-armut üretiminde %50-60, kavun-karpuz üretiminde %95-100 ve diğer meyve ve sebze üretiminde %10-90 oranında fazla mahsul elde edildiğini tespit etmiştir.

Sonuç itibarıyla Cumhuriyetin ilk yıllarından 1960 yılına kadar olan 27 yıllık süreçte Türkiye’de yapılan arıcılık faaliyetleri ve bu faaliyetlerden elde edilen kazanımlar sayesinde milyonlarca insan bu tarım şubesinin imkânlarından istifade ederek ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA)

BCA, Fon No: 30 10 0 0-Tutu No: 200-Dosya No: 363-Sıra No: 14.

BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 124-Dosya No: 91-Sıra No: 1.

BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 125-Dosya No: 36-Sıra No: 17.

BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 144-Dosya No: 94-Sıra No: 1.

BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 129-Dosya No: 43-Sıra No: 9.

BCA, Fon No: 51 0 0 0- Kutu No: 4- Dosya No: 34- Sıra No:16.

II. RESMİ YAYINLAR

A. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Zabıt Ceridesi ve Tutanak Dergisi

TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1945 Yılı Yedi Aylık Gider Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: 2, Cilt: 17, 21.05.1945, s. 290, 299.

TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1946 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: 3, Cilt: 20, 17.12.1945, s. 262.

TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1947 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 1, Cilt: 3, 18.12.1946, s. 265.

TBMM, **Tutanak Dergisi** 1948 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 8, 26.12.1947, s. 290.

Cumhuriyet Türkiye'sinde Arıcılık Faaliyetleri (1923-1960)

TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1949 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 16, 21.02.1949, s. 312/5.

TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 4, 31. Birleşim, 15.01.1951, s. 197.

TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 4, 36. Birleşim, 29.01.1951, s. 449.

TBMM, **Tutanak Dergisi** 1951 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 5, S. Sayısı 50, TBMM Basımevi, Ankara, 1951, s. 86-87.

TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1951 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 5, 19.02.1951, s. 382.

TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 6, 65. Birleşim, 16.04.1951, s. 202-204.

TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1952 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 13, 20.02.1952, s. 376.

TBMM, **Tutanak Dergisi** 1953 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 20, 16.02.1953, s. 386.

TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1954 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 28, S. Sayısı: 109, TBMM Basımevi, Ankara, 1954, s. 287.

TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1955 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 1, Cilt: 5, 18.02.1955, s. 366.

TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1956 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 2, Cilt: 10, 20.02.1956 s. 386.

TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1957 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 3, Cilt: 17, 20.02.1957 s. 441.

TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1958 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 1, Cilt: 2, 19.02.1958 s. 417.

TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1959 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 2, Cilt: 7, 20.02.1959 s. 372.

TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 3, Cilt: 12, 19.02.1960, s. 366.

KM, **Tutanak Dergisi**, 1961 Yılı Gider Bütçeleri, 20.02.1961, s. 345.

B. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (İGM), Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Yayınları

- İGM, **Tarım İstatistikleri 1928-1936**, Yayın No: 93, Ankara, 1937, s. 166.
- İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1937-1938**, Yayın No: 129, Ankara, 1938, s. 7.
- İGM, **İstatistik Yıllığı 1938-1939**, Yayın No: 142, Ankara, 1939, s. 184.
- İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1938-1939**, Yayın No: 141, Ankara, 1940, s. 117.
- İGM, **İstatistik Yıllığı 1940-1941**, Yayın No: 192, Ankara, 1942, s. 123.
- İGM, **İstatistik Yıllığı 1942-1943**, Yayın No: 226, Ankara, 1944, s. 175.
- İGM, **İstatistik Yıllığı 1942-1945**, Yayın No: 255, Ankara, 1946, s. 290.
- İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1942-1945**, Yayın No: 253, Ankara, 1947, s. 251.
- İGM, **İstatistik Yıllığı 1948**, Yayın No: 285, Ankara, 1948, s. 308
- İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1948**, Yayın No: 290, Ankara, 1948, s. 307.
- İGM, **İstatistik Yıllığı 1949**, Yayın No: 303, Ankara, 1949, s. 173.
- İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1949**, Yayın No: 313, Ankara, 1949, s. 181.
- İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1951**, Yayın No: 343, Ankara, 1953 s. 203.
- İGM, **İstatistik Yıllığı 1953**, Yayın No: 360, Ankara, 1953, s. 246.
- İGM, **1959 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 380, Ankara, 1959, s. 227.
- DİE, **Tarım İstatistikleri Özeti 1942-1963**, Yayın No: 464, Ankara, 1964, s. 11.
- DİE, **İstatistik Yıllığı 1960-1962**, Yayın No: 460, Ankara, 1962, s. 218.
- DİE, **1963 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 490, Ankara, 1963, s. 205.
- DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1964-1965**, Ankara, 1965, s. 229.

DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1968**, Yayın No: 580, Ankara, 1968, s. 179.

DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-1990**, Yayın No: 1472, Ankara, 1991, s. 150.

DİE, **İstatistiki Göstergeler 1923-1995**, Yayın No: 1883, Ankara, 1996, s. 127.

DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-1998**, Yayın No: 2252, Ankara, 2001, s. 218.

DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-2002**, Yayın No: 2790, Ankara, 2003, s. 214.

TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2006**, Yayın No: 3114, Ankara, 2007, s. 223.

TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2011**, Yayın No: 3890, Ankara, 2012, s. 214.

TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2012**, Yayın No: 4132, Ankara, 2013, s. 197.

C. Ayın Tarihi (Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü)

Ayın Tarihi, Sayı No: 206, Yıl: Ocak 1951, s. 46, 71.

Ayın Tarihi, Sayı No: 209, Yıl: Nisan 1951, s. 64.

Ayın Tarihi, Sayı No: 242, Yıl: Ocak 1954, s. 12-13.

Ayın Tarihi, Sayı No: 249, Yıl: Ağustos 1954, s. 17.

Ayın Tarihi, Sayı No: 259, Yıl: Haziran 1955, s. 19.

III. KİTAPLAR

CİLLOV, Halûk, **Türkiye Ekonomisi**, 2. Basım, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1965.

CİLLOV, Halûk, **Türkiye Ekonomisi Bünyesi**, Özel İktisadi ve Ticari Yüksek Okulu Yayınları, İstanbul, 1967.

DP, **Kalkınan Türkiye**, Desen Matbaası, Ankara, 1954.

SARIÖZ, Perihan, **Arı Biziz, Bal Bizdedir. Dünden Bugüne Türkiye'de Arıcılık**, Stil Matbaacılık, İstanbul, 2006.

TEKELİ, İlhan; İLKİN, Selim, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, ODTÜ Yayınları, Ankara, 1977.

ZEYTİNOĞLU, Erol, **Türkiye Ekonomisi**, 6. Basım, Met-Er Matbaası, İstanbul, 1976.

Ziraat Vekâleti, **Memleket Tavukçuluğunu İnkişaf Ettirmek Çareleri**, Ankara, 1938.

IV. MAKALELER

AKTUNA, Mithat, “Arıların Fenni Kovanlara Aktarılması Usulleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 12, Sayı: 282, Yıl: 12, 31 Ekim 1951, s. 14-15, 18-19, 30.

ALGI, Mustafa, “Karacabey Harasında Arıcılık”, **Arı Maya**, Cilt: 2, Sayı: 16, Yıl: Ağustos 1954, s. 10.

ALPAY, Nuri, “Karsta Hayvancılık ve Peynircilik ve Arıcılık”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Sayı: 171, Yıl: 8, 4 Şubat 1947, s. 12, 21.

ARICI, İsmail Hakkı, “Tercan Arıcılığı”, **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 8, Yıl: Ağustos 1947, s. 113.

ARICI, İsmail Hakkı, “Ankara’da Arıcılık (1946-1947)”, **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 12, Yıl: Aralık 1947, s. 184.

ÇELİKEL, Necmi, “Ayın Ekonomik Olayları Kronolojisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 102, Yıl: 9, Aralık 1951, s. 376-377.

ÇELİKEL, Necmi, “Ayın Ekonomik Olayları Kronolojisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 103, Yıl: 10, Ocak 1952, s. 24-25.

ÇÖPLÜ, Fahri, “1946 Yılında Çorum Arıcılığı: Bir Kovandan 120 Kilogram Bal”, **Arı**, Sayı: 5, Cilt: 3, Yıl: Mayıs 1947, s. 69.

“Dalaman Çiftliği Arıcılığı”, **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 9, Yıl: Eylül 1947, s. 129.

ERDA, Sebahattin, “Arıcılık”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Sayı: 176, Yıl: 8, 19 Nisan 1947, s. 12, 28.

EREN, Şükrü, “Arılarımızla Bir Görüşme”, **Arı**, Sayı: 1-2, Cilt: 3, Yıl: Ocak-Şubat 1947, s. 15.

“Eşek Arılarına Karşı”, **Arı**, , Cilt: 3, Sayı: 1,2 Yıl: Ocak-Şubat 1947, s. 13-14.

ETE, Muhlis, “Edirne Unutulan Şehir”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 75, Yıl: 7, Eylül 1949, s. 195-198.

GÜNGÖRDÜ, Şakir, “Kendi Kendimize Tenkit”, **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 1-2, Yıl: Ocak-Şubat 1947, s. 18.

GÜNGÖRDÜ, Şakir, “1947 Bal Mevsimine Girerken”, **Arı**, Sayı: 5, Cilt: 3, Yıl: Mayıs 1947, s. 65.

GÜRKAN, Lütfullah, “Bayramiç Arıcılığı”, **Arı**, Cilt: 3, Yıl: Mart 1947, s. 33.

İYRİBOZ, Nihat, “Arı Hastalıkları-7”, **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 1-2, Yıl: Ocak-Şubat 1947, s. 20-24.

İYRİBOZ, Nihat, “Memleketimizde Bal Neden Çoğalmıyor? Neden Bol Bol Yiyemiyoruz? Bal Pazarımızdaki Düzensizlik”, **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 10, Yıl: Ekim 1947, s. 145-147.

İYRİBOZ Nihat, “Bal Pazarımızdaki Düzensizlik”, **Arı**, Sayı: 11, Cilt: 3, Yıl: Kasım-1947, s. 170.

İYRİBOZ, Demir, “Karacabey Harasında Arıcılık”, **Arı**, Cilt: 3, Yıl: Temmuz 1947, s. 106-107.

KARABAĞ, Tevfik, “Arıcılığımız Ne Durumdadır”, **Çiftçi**, Cilt: 3, Sayı: 25, Yıl: 3, Ekim 1947, s. 12.

PINAR, Vedat, “İpekböcekçiliği ve Arıcılık”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Sayı: 176, Yıl: 8, 19 Nisan 1947, s. 9.

PINAR, Vedat, “Edremit Arıcılığı”, **Arı**, Sayı: 4, Cilt: 3, Yıl: Nisan 1947, s. 55.

PINAR, Vedat, “Şeker Sıkıntısı Münasebetiyle Arıcılığı Kalkındırmalıyız”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 9, Sayı: 206, Yıl: 9, 20 Ağustos 1948, s. 11.

PINAR, Vedat, “Şeker Fiyatının Yükselmesi Münasebetiyle Arıcılığımız”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 9, Sayı: 208, Yıl: 9, 28 Eylül 1948, s. 15, 21.

PINAR, Vedat, “Arıcılığımız Hakkında Bir Teklif”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 9, Sayı: 209, Yıl: 9, 11 Ekim 1948, s. 7.

PINARBAŞI, İlyas, “Çankırı Bozkuş Köyü Havalisi Arıcılığı”, **Arı**, Sayı: 1-2, Cilt: 3, Yıl: Ocak-Şubat 1947, s. 29.

RONA, Tarık , “Arıcılığımızın Bugünkü Durumu ve Geliştirme İmkânları” **Tarım Bakanlığı Dergisi**, Sayı: 5, Yıl: 2, Şubat 1948, s. 17-19.

SEĞMEN, Hasan, “Arıcılığın Önemi ve Faydaları”, **Ziraat Dünyası**, Sayı: 28, Yıl: 3 Mayıs 1952, s. 23-24.

SÖNMEZ, Reşit, “Murgul Arıcılığı Üzerinde Düşünceler”, **Arı Maya**, Cilt: 2, Sayı: 19, Yıl: Kasım 1954, s. 3, 12.

ŞAĞBAN, Kemal, “Büyük Arıcıları Tanıyalım-III, Dr Johann Dzierzon”, **Arı**, Sayı: 6, Cilt: 3, Yıl: Haziran 1947, s. 81-86.

ŞENOCAK, Kemalettin, “Ballı Nebatlar”, **Arı Maya**, Sayı: 3, Yıl: Temmuz 1953, s. 3-4.

ŞENOCAK, Kemalettin, “Tarih Boyunca Bal”, **Arı Maya**, Cilt: 2, Sayı: 16, Yıl: Ağustos 1954, s. 13.

ŞENOCAK, Kemalettin Şenocak, “Arıcılık Davamız, Kanun ve Öğretim Meselesi”, **Arı Maya**, Cilt: 2, Sayı: 16, Yıl: Ağustos 1954, s. 2.

“Tarım Bakanına Sunulan Rapor, “Arıcılığımız”, **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 4, Yıl: Nisan 1947, s. 50-51.

TATAÇ, Ziya, “Olaylara Bakış, Ocak 1954, Ziraat Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 129, Yıl: 12, Mart 1954, s. 90-94.

UTKAN, Orhan, “Arılarımızı Nasıl Islah Edelim”, **Arı Maya**, Sayı: 16, Cilt: 2, Yıl: Ağustos 1954, s. 4.

ÜRSAN, Ali Fuat, “Tarım Bakanlığına Açık Mektup”, **Arı**, Cilt: 3, Sayı: 10, Yıl: Ekim 1947, s. 155-156.

ÜSTAR, M. Faik, “Havalar Bozmazsa Mahsul İyi ve Bol Olacak”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 11, Sayı: 243, Yıl: 11, 25 Şubat 1950, s. 14.

ÜSTAR, M. Faik , “Fiyat ve Stok Durumumuz”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 12, Sayı: 265, Yıl: 12, 15 Ocak 1951, s. 6, 22.

ÜSTAR, M. Faik, “Pamuk, Tiftik ve Yapağıya Talep Azalmıştır”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 12, Sayı: 267, Yıl: 12, 15 Şubat 1951, s. 18.

ÜSTAR, M. Faik, “Mahsul Vaziyeti İyi Gitmektedir”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 12, Sayı: 282, Yıl: 12, 31 Ekim 1951, s. 31.

ÜSTAR, M. Faik , “İthalat ve İhracat Bilançomuz”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 12 Sayı: 283, Yıl: 12, Kasım 1951, s. 5, 21.

YUNT, Kerim, “Bal Arısı”, **Köy Postası**, Sayı: 103, Yıl: Şubat 1953, s. 25.

V. SÜRELİ YAYINLAR

A. Gazeteler

Açıksöz (17 Kânûn-ı Sâni 1931)

A. Dergiler

Arı (Ocak 1947-Aralık 1947)

Arı Maya (Temmuz 1953 -Kasım 1954)

Çiftçi (Şubat 1948)

İktisadi Yürüyüş (Şubat 1947 –Kasım-1951)

Cumhuriyet Türkiye'sinde Arıcılık Faaliyetleri (1923-1960)

Köy Postası (Şubat 1953)

Tarım Bakanlığı Dergisi, (Kasım 1947-Şubat 1948)

Türk Ekonomisi (Eylül 1945-Ocak 1952)

Ziraat Dünyası (Mayıs 1952)

VI. İNTERNET KAYNAKLARI

Denizli.tarim.gov.tr/Belgeler/Download/Lifletler/HS_Arı%20ve%20Tozlaşma.pdf, Erişim Tarihi: 30.03.2017.